

2012

7.20.

0.2644

ДРІБНА БІБЛІОТЕКА.

VI.

МИТРО ІВАНОВИЧ ПІСАРЕВ.

Щ Ч О Л И.

З росейського переклад

Василь Польанський.

Ціна 10 кр.

ЛЬВІВ, 1879.

З друкарні Товариства імени Шевченка,
під заряд. К. Беднарського.

И. 34497

Збірка М. С. ВОЗНІЧКА

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ И- 36 288

Передне слово.

В новітній літературі російській нема може прояви важнішої і відраднішої, як група критиків, котрі, починаючи від сорокових років Бєлінським ідуть оден за одним, добираючись чим раз то глибоше до суті життя і суспільних питань. Уже в Бєлінського, геніального батька новітньої критики і літератури, побіч застарілих естетичних замашок бачимо в зароді всі ті чисто реалістичні погляди, котрі так ясно і глибоко розробили його наслідники. Письля Бєлінського по короткій перерві виступає Добролюбов, котрий, відкинувши на бік всяку естетику стає на ґрунті чисто суспільнім, говорить не о творах беллетристичних в приложеню до законів естетики, але говорить при спосібности беллетристичних творів о зявишчах дісного життя і о причинах викликаючих такі зявишча. Добролюбов став головою нової критики — суспільної. Тою самою дорогою пішли його товариші і беспосередні продовжателі, Чернишевський і Пісарев. Вони довели засади Бєлінського і Добролюбова до найкрайніших консеквенцій, а при тим звернули увагу на потребу вже чисто научної роботи, на потребу ознако-млення з європейською наукою ширших кружків російської публіки, на потребу популяризації. Ось вони

*

ї принялись за роботу. Чернишевський, як звісно
опрацьовував економію суспільну, тоту безмірно важну
в наших часах науку, — а Пісарев звернувся до
наук природничих та історії. Огромний талант, ясність
і живість представлень та горьаче чутье, горьаче ба-
жанье правди і розумного мисленья у льудей, котрим
дише кожди рьадок jeho письм, робят їх назавсїгди
цінними і пожиточними дльа читателя. Хотьачи в „Дріб-
ній бібліотеці“ познакомити нашу громаду з деякими
важнішими працьами росїїських критиків, ми вибрали
на першиї раз зоологічну розвідку „Пчоли“, котру
мож уважати взірцем подібної праці і в котрій автор
зумів најзвичайніші факти наукові представити так ці-
каво і так наглядно, шчо нам здаєсь, немов самі не
тілько видимо але і переживаємо все то, шчо дієсья
в дивній пчольачій „державі“.

I. Ф.

Що ли.*)

Історики, газетярі і політики говорили, говорять, і ще довго говоритимуть багато нісенітниць; всі їх теорії будуть розприскуватись мов мильні бульки, поки вони не стануть на твердий ґрунт фактів. Не оден учений почне поважно упевнювати вас, що дібравсья в своїх вислідах до основних законів чоловічого розвитку, до ядра всесвітньої історії; а спитайте того велита учености, чи знає він що про устрії людського організму, спитайте про що небудь најголовнішого с фізіології або з анатомії, а він лиш очи витрішчит та рад не рад скаже: не знају. Всі його виводи оперті на паперових доказах; він не знає ні живого чоловіка, ні живих лудеј; він не знає ні тих перемін, які відбуваються у кожного осібника, ні відносин між живими лудьми; він лиш бачит крізь свої ослаблі очи ту частину житья, котра прилипла до пергаминової картки, присипаної старосьвіцьким порохом. С тої частини він думає витворити живих лудеј, виробити собі поньатє о чоловіці, пізнати закони його розвитку. З мізерних уривків він силуєсь означити те, чого не

---

*) З російського: „Сочиненія Д. И. Писарева. Часть девятая. Изданіе Ф. Павленкова. С-Петербургъ. 1868.“ Стор. 1—23.

знає і не хоче пізнати з усеї різnorodности і повноти життя; він надармо хоче видумати з власної голови те, до чого тре бачно придивльатись, чого тре доходити. Звідти то виходьат ті помилки, доктрини, політичні переконанья, чудацькі теорії, котрим хибує лиш дрібниці — знанья і здорового розуму. Шчоб розуміти яку подію, тре знати жеї діячів; шчоб обяснити собі історичній розвиток людськості, тре знати ті сили, які ділають в ній самій і кругом неї. Нехај панове книжники, котрих така сила у всьакій громаді починајучій мислити, погльанут довкола себе, та скажут по шчирости, шчо вони знајут? Јакиј справді істнујучій пројав природи знаній јім допевно і јасно? — Тоді вни будут мусіли сказати, шчо знајут најбільше хіба те, шчо думали інші книжники перед ними; над працьами тих давніјших книжників вони сьліпајут дни і ночи, обяснюјут јіх і розбирајут, не добирајучись до самого життя; јіх власні слова і поньятьа заступајут јім усі істнујучі пројави. Ті книжники, то сьогочасна відміна середновікових монахів; вони пильні, старанні але при тим не мајут і мізинного поньятьа о житью, ні одної живої ідеї в голові, ні одного енергичного руху в мізгу. Саме просте і јасне слово житье вони перемінили в јакусь реторичну фігуру без тіла и крови; вони по свому розуміјут „житье ідеї“, „житье сусільности“, „житье людськості“, словом, усьаке можливе бог вість јаке теоретичне житье, а тільки не дісне, правдиве житье одного, живого чоловіка; о житью звірів јім ніколи ј подумати; се така дрібниця, шчо вони ј не гльанут на ньу ніколи, вони, праводавці людськості, шчо носьат у своїх черепах розгадку різних всесвітних питань. Но ми, богу дякувати, не книжники, у нас нема до того ні вдачі ні охоти; кајемсьа чистим серцем, шчо така вже в нас слабість — заниматисьа

дієним, правдивим життям, хоть би і в найдрібніших його пројавах, і шчо нас ніяк не займають воздушні замки книжницької премудрости, хоть би і пристроєні в найшумніші фрази. Томуто ј задумали ми поговорити с читательами не о жадних „божих і людських правах“, ні о „законі історичної поступенности“, а по просту о домашнім і громадським життю пчл. Нам конче тра твердого ґрунту дльа наших вислідів, фактичного матеріялу, с котрого можна б було викувати собі залізні і сталі погляди, незбиті і основні переконанья. Глядім же довкола себе на живу природу, а не жмурім очи та не ломајмо собі голови над буквами, словами і фразами!

I.

Пчола належит до породи комах; в нејі нема хребетниці, а тіло јејі виразно розділене на три відрубні части; ті части јдут одна за одноју так: перша голова, в котріј је очи, щчупальці і рот; друга середня часть тіла, до котројі зі споду прикріплені три пари ніг, а зверху дві пари крил; третья задна часть, в котріј је серце, віддихові нарьяди, провід дльа травленья і родові части. З обох боків голови у пчолі је двоје великих очіј; вони поскладані с кількох тисьачів мікроскопічних очок, шчо проглядајут з за спільнојі роговојі оболічки. Тими двома очима глядит пчола на дрібні предмети, шчо находьятсьа близько; вони дльа нејі то, шчо дльа нас мікроскопи; шчоб глядіти в даль і видіти, куди тре летіти, маје пчола три маленькі очка, осаджені на верхніј части голови. О кілько знајемо при теперішнім стані науки, у чоловіка нема таких очеј, јакими пчола керује свіј лет; хто знаје,

може то с тої причини так много людських судів та теорій пустих і нездалих через вузкоглядство своїх творців?..

Рот у пчолі дуже сложний; досить буде замітити у неї дві ostrі роговаті чельюсти (щчипці), шчо заходьат одна за одну як дві половини ножиць, відтак щчоточки, котрими пчола збирає порошок с цвѣтів, та довгу долішну губу обсіяну волосками, шчо заступає місце язика, розумієсья, не дльа розмови. Тільки о роті. Примічу шче, шчо робучі пчоли на задних ногах приносять до улија мід і порошок с цвѣтів, а матка і трутні того не вміют. Робучі пчоли готовјат в собі в нутрі віск, котриј відтак виступає немов піт с поміж перстенів задньої части і уживаєсья опісьльа до будівлі і улију. Матка, чи там царицьа, і трутні не вміют ладити воску.

Робучі пчоли узбројені жалом скритим в задній части јіх тіла і злученим з міхурчиком, с котрого виділяєсья рідкиј трујучиј плин. Трутні, стан упрівільє-јованиј, не обовјазані боронити суспільність від внѣшних ворогів і не мајут жала. За то чельюсти јіх кріпкі і накарбовані, — тим то вони ј відзначајутсья пажирливістю. Жало у цариці довше і ostrіјше ніж у простих робітниць, але вона јого уживає тільки в појединку с противницями, коли ходит о панованье над улијем.

Бачимо затим, шчо всьа людність улија ділитсья на три касти, відрізені одна від одної внѣшними признаками. Над цілим улијем панује матка або царицьа, једина самицьа мајуча право і можливість нести јајцьа; вона зовсім дословно може сказати: *l'état, c'est moi* („держава, то ја“), бо вона прецінь сплодила на свѣт усьо то, шчо жије і дихаје в улију. Задна часть јејі тіла значно довша, ніж у робітниць; родові наръяди цівком розвинені, за те крила у неї

значно коротші; тому то цариця рідко коли вилітає з улия, але проводить усьо життьє роскошујучись готовою їдою і вдовольујучи сильно розвиті родові наклінности. Вона вилітає тільки на то, щоб серед цьвітучої природи віддатись лубчикови трутневи, або коли приїдєсь уступити місце шчасливій противниці.

За царицею їдут трутні або самці, далеко більші ростом від робучих пчіл; вони не робјат нічого, не носьят при собі збруї, богато їдьат, за чергою заплонднујут царицьу, а окрім того не знајут ні грижі, ні обовязків.

Робучі пчоли — самиці, не годні родити дітеј; тому не винна природа, а вихованье; недостача харчу спиньує розвиток родових знарьадів і засуджує їх на важку працьу до смерти без жадної роскоші. Не можучи жити самі дльа себе, робучі пчоли повертајут усьо своју діјальність на вихованье черваків, сплодженых царицею — увесь мід, шчо вони зібрали с цьвітів, іде на харч червакам, трутням і царици; всео на громадськиј хосен, — нічо дльа себе. Робуча пчола з зрушујучим, но јак на сеј раз, безмірно глушим самопожертвованьем піддержує сама тој поганиј порьадок, шчо не допускає жејі до вживанья житья і плодженья дітеј. Вона сама лихогодує сотки черваків, а випасає десять других, щоб з одних вијшли замарнілі робітниці, а з других повні самиці матки. Робучі пчоли — бідні паріјі*) — не чујут свого униженья, і не вміјуг з нього вијти; вони виховујут пізнїші поколінья теж в такім самім униженью, а тоті сво-

---

*) Паріјі — се најнижча каста (стан) у Індїї, позбавлена всьаких прав, нечиста і зогиджена дльа вишчих каст, так шчо діткнутись до паріја вважаєсья дльа вишчих каст грїхом. Пр. пер.

јов дорогов будут знов робити так само за јіх прикладом, і так далі без кінця. Се прольетаріјі задавлені істнујучим порьадком, закріпошчені в безвихідну невољу, шчо крутьатся мовби в закльатім колесі, забувши навіть, шчо денебудь може бути ліпше. Јајечка, котрі несе царицьа, цівком однакові між собою; червачки, шчо виходьат з јајечок, в перші три дни нічим не різньатся оден від одного, — с кожного могла би виробитися царицьа. Но ось зачинаєсь неоднаке вихованье: одного червачка саджајут в простору комірку, кормјат добірною стравоју, чистьат і обмивајут служниці і мамки; с такого червачка виходит царицьа. За те другого червачка втискајут в тісну комірку, кормјат чим попаде, ніколи не чистьат; с такого червачка розвиваєсь проста робітниця. Бувајут робучі пчоли одні сильніші, другі слабші; котра сильніша, тота вилітаје з улија ј добуваје мід, — котра слабша, тота сидит дома, ходит коло червачків і почварок, чистит комірки і робит усяку домашну роботу. Сквално лязьат ті запопадливі мамки і окономки від комірки до комірки: ту тра накормити голодного червачка, ту заткати воском запасову комору повну меду, де інде тре заліпити комірку, в котріј доросліј червачок переміньюєсьа в почварку; шче там де тра конче вихарити більшу комірку, в котріј сиділа почваркоју царицьа; роботи все повно і працьовите житеь робучих пчіл минаје серед ненастанних заходів, котрі не допускајут јім подумати о роскоши, о ліпшіј будучности. Коли молоде поколінье нагодоване, приходит нова работа — збудувати нову комірку на мід, облизати і обчистити вертајучу с поля товаришку, або навіть дармојіда трутња, шчо гульав самохіть по дворі. А коли постуденіје, мамки і окономки збирајутся круг цариці, гріјут жејі теплом власного тіла, глядьат на ньу, јак на

вишчу, вибрану істоту. Словом, нема кінця і міри самопожертвовань робучих пчіл, а коли самопожертвованье — чеснота а не дурнота, то на всім сьвіті нема чеснішого сотворінья, як робуча пчола.

II.

С таких частеј зложена держава пчіл маје своју історію, свої періодичні потрьасенья, горожанські рухавки і перевороти. Ось вилітає з улија новиј ріј, мов громада відважних кольоністів, шчо јдут шукати за морем шчастьа і простору. По переду летит царицьа, јејі окружајут најсильніші робітници, шчо готові боронити јејі від всьакого небеспеченства і наложити голову за те, шчо вважајут спільною справоју. За тим передовим відділом троха віддалік летят лививі трутні і слабі мамки-окономки. Впрочім старинні писателі говорять, шчо царицьу окружајут при тім переселеню трутні; здаєсь, шчо або старі брешут, або, коли справді так колись було, то сьа зміна церемоніјалу доказује јасно, шчо прівільејі звязані з становищем трутнья час від часу вменшујутся, і шчо різниця станів в пчольачім сьвіті поступенно шчезаје перед законом здорового розуму і перед діјсним правом особистојі матеріјальнојі сили. Царицьа не лубит довго літати, вона сідаје на јакиј небудь сук, круг нејі густими јурбама усаджуєсьа луд, а кілька сильних робітниць летит на звідини, шчоб вишукати помішченье дља новојі осади. Звичајно чоловік упереджује ті шуканья, і подаје готову хату з усім прибором. Пчоли вдячно приймајут тоту услугу, не понимајучи, шчо вони віддајут себе в невольу, в кріпацтво, і шчо чоловік присвојује собі неограничене право роспоряджувати јіх

життьем і мајном, відбирати їм мід і віск, викурювати їх димом, заголомшувати їх сіркою і водою, перегоняти їх з одного житла в друге, а навіть убивати їх, скоро по його думці не варто їх кормити тим самим медом, шчо вони добули. Пчоли не передвджујут всіх тих невігід свого нового положінья, і ціліј ріј з веселим гамором влітаје в новиј улиј.

Опинившися в новиј хаті, пчоли передовсім замазујут і затикајут всі отвори, крім однојі малојі дірочки, через котру вилітајут на сьвіт. На молодім галузью різних дерев находьат пчоли кліјку масу, і тоју то масоју вони јак мож најшчільніше заліцјујут шчілини; коли в улиј вставлене скло, вони замазујут його, шчоби до јіх хати не добувалисья не тільки внішні вороги, але навіть і сонічне сьвітло. Темнота конечно дльа піддержанья істнујучого порьядку. Вилітајучи з улија пчола стаје свобідним, пильним робітником; у себе дома вона придавлена, — жертва того на вид взірцевого порьядку, јакіј панује в державі, і тому, шчоб покорьатись таким тьажким установам, шчоб зносити без ропоту недостатки і труди, не вживајучи за то ніјакіх пријемностей, вона конечно мусит не знати правдивого свого стану, не видіти і не понимати того, јак жије царицьа і трутні. Першиј промінь сьвітла пуджаје робітницью осьвічујучи погань і нужду јејі шчоденного житья; јіј стаје важко і страшно; вона приписује те непријемне вражінье не тому образowi, котриј побачила при новім сьвітлі, але самому сьвітлу; вона старајесья прогнати јего, так јак ми льуде старајемось часами прогнати јакіј повстајучиј в нас сумнів; коли цікавиј натураліст вставит в улиј скльане віконце, јего замажут; коли дльа својіх досьлідів вијме замазане скло, то в улију зачнесья неспокіј при перших промінях сьвітла; трутні товпа-

ми побіжат до отвору старајучсьє закрити го своїми власними тілами; робучі полетять за мазеју і зачнут заклијувати; в улију підојмесьє шум, і давниј порьадок настане аж тоді, коли настане давна пітьма.

Но коли постерігач буде раз у раз прочишчувати отвір, заклијаніј робучими и затиканіј трутньами, коли сьвітло не буде вступатисьє з улија, хоть протів него будут всі стани пчольачого царства, то все помалу піде в розлад. Робучі перестајут робити, починајут догадуватисьє, шчо всьє їх робота јде на користь упрівільејованојі верстви. Вони перестајут будувати крижки, не кормјат червачків, не звертајут уваги на царицьє. Јіх гомін сильнішаје; вони збирајутсьє в кучки і мовби-то радьат о чимось, на великіј страх торисів-трутнів *) і на крайне невдоволенье цариці, котріј починаје дольгати голод і самота. Робітниці вилітајут, правда, — але вертајут без меду, бо кожда сама зјідаје здобуте добро; в кінци богато робітниць цівком покидаје улиј, і починајут жити на волі, серед цьвітучојі природи, зовсім јак јім хочесьє. Царицьє вмираје з голоду; трутні розлазьатсьє, червачки здихајут, і тільки стіни опустілого улија сьвідчат о недавнім істнованью держави чи там стада. Робучі за те вживајут житья, на кілько лиш можут при своїм каліцтві: гульајут в теплім, вольнім воздусі, вганьајут понад цьвітучими лугами ј полями, ушивајутсьє медом і волеју, досита најдајутсьє цьвіткового порошоку, і в кінци, натішившисьє до схочу, вмирајут, јак жили — свобідними горожанами звірьачого сьвіта. Дејакі є тих анархістів кајутсьє

---

*) Ториси — се партія аристократична в Англії; противники їх віги, партія демократична. (Пр. пер.)

часом своїх гріхів, трібујут пристати до якої другої держави, замешкати в другім улију і приняти на себе ті самі обовязки, які їм доводилось вперед виконувати. Но до улија чужих не приймајут; свої зараз пізнајут чужого і гоньат його вон, а коли він упертиј, убивајут його і викидајут бездушне тіло за границі свого царства. Чи сьа хінська ненависть пчл протів чужосільних основана на економічним чи політичним вирахованью, досить тьажко допевнитись. Чи вони бојатсьа, шчоб новиј пријмак не објідав їх без потреби, чи шчоб не почав проповідати протів-конституційні засади, сего шче вчені пчольарі не вислідили. Але будь шчо будь, того не мож заперечити, шчо: 1) птьма конче потрібна дльа спокою і гаразду громадського житья в улију, а 2) пчولي відказавшись від предківського ладу, не вміјут виробити собі другого, а починајут жити цівком на окремішки; таке житье при дејаких добрих боках, маје бесперечно свої чисто практичні хиби. Робучі пчولي вміјут працювати і боронити своје товариство від вишних ворогів; но почин до тої роботи, до тої оборони дајесьа їм з гори, такими істотами, котрі самі не годни ні працювати ні боротисьа. В улију поділ праці дивовижниј: одні працюјут, другі їдьат і плодятьсьа. Без такого поділу праці, здајесь, вигиблаб усьа порода, бо хто працюје, тој не спосібниј родити діти, а хто діти родит, тој не вміје робити. Пчولي очевидно поцсовані тим природним суспільним ладом; простиј люд, то сконці— а природні родові чинности становјат прівільеј одної особи. Ні старинниј Єгипет, ні давна Індія не доходили до такого різкого кастового розділу; навіть парії могли женитсьа і мати діти; хіба лиш теперішна Англіја при шчо раз то більшим зрості людности діјде до того, шчо женитьба буде прівільејом дејаких осіб

і станів, і шчо пролетаріям без кута, без хати та без кусника хліба, буде правом заказано зноситися з жінками і плодити потомство. Мимиходом не завадит примітити, шчо Джон Стюарт Міль розбирає се питање англійського життя в знаменитій своїй книжці „On liberty“; він, найбільший індивідуаліст нашого часу, маже від разу признає суспільности право надзору над женитьбами і заказу таких подружь, котрі могли би наплодити немајучих горожан і через те вменьшити робітницьку плату. Від подібної гадки до оправданья товариського устроју пчіл — не дуже далеко; но на честь чоловікови мож виповісти таку надіју, шчо подібне право ніколи не пријмесьа і не вкоренитесьа; кождий бідак борше рішитесьа вмерти, ніж позволит зробити с себе робучого скопцьа, шчо жије на то, шчоб служити підвалиноју дльа не знати якого „товариського устроју“. Деякі природознавці зовсім роспливаютьсє над розумом пчіл і тоју їх ніби то дуже хорошоју вдачеју — жити в товаристві других істот; але міні здаєсь, шчо дивуватись радше тіј їх безмірній сьліпоті, шчо вони, самі заниділі і окалічілі, систематично окалічујут других, через шчо вони враз і отупілі жертви і безмисні каті.

III.

От вже шчелини замазані, темнота запанувала; державна машина починаје своју роботу. В перід вьсього робучі берутьсє будувати крижки, шестистінні воскові кліточки однакојі величини, однакојі форми і однакојі будови. Ту не тра творчости, особистојі думки, оригінального таланту. Кожда пчола вміје будувати ті кліточки і знаје, як повинні бути розмі-

шчені різні будинки. Для робучих пчіл будують самі маленькі клітки; для трутнів більші, а для цариці виходить на збудованьє клітки тільки воску, кілько вистало б на 150 робітницьких комірок. Будівничі не спорять між собою о плані будучих будинків; всьо давно вже знане кождіј пчолі; ніщо мучитисья над проєктами, і коби лиш було темно і тихо, всьо піде як з маслом, бо ідеја констїтуції вжиласья в тіло і кров робучої верстви, з усіми найменшими фактичними дрібницями.

Трутні знають добре свої клясові привілеї; вони не помагають працювати маїстрам і вилітають в горьаче полудне з улија, не затим, щоб принести на загальній хосен меду, а за тим, шчоб в повнім почутьї своєї вишчости напхати собі черево цьвітовим порошком. А за тої час робучі пчолы шість або вісім разів денно вилітають з улија, і за кождіј раз вертають домів обладовані медом на ніжках і в череві; весь принесеній мід, а бодаї більша його половина їде на страву для цариці, трутнів і червачків; собіж робуча пчола лишає саме тільки, кілько конечно треба для піддержанья життя ї робучої сили.

Трутні — самці снуютьсья довкола цариці, їдиної саміці на весь улиї, і стараютьсья по можности заслужити на її ласку; вони тиенутьсья круг неї, лижут і чистять її, надскакують її з глибоким ушанованьєм, оден поперед другого спішат виразити її своје безграничне привязаньє або, як до пори, своју горьачу лубов; але с тим всім жиють між собою в добрій злагоді, дякувати їх супокійній, лїнївій вдачі і недостачи того забїжчого жала, яким узброєні робучі пчолы.

Цариця не буває глухоју на ті горьачі, лубовні осьвідчини; серце не камінь; при тим же у неї шче важне завданьє, — росплодити ціле будуче поколїньє

свого народу, — і вона з благородним запалом бересь до роботи. В тій праці дльа добра суспільности помагає її шість сот трутнів; і ось при їх сумлінній помочи несе царицьа на день до 200 яйечок, а в півтора або в два місяці зможе знести до 12.000. Рано, коли ще ліниві трутні спят, а робучі вже порозлітались на роботу, виходит царицьа зі своєї клітки, в супроводі десяти або дванадцяти служинць — робітниць. „Поважно, каже Окен, проходить вона коло наповнених комірок і стає, коли товаришки покажут її порожну кліточку; вперід запихає в нью свою голову, шчоб переконатись, чи добре вона уладжена як треба, потім обертаєсь задом — і в ту важну хвилю товаришки жеї збирајутсьа круг неї густою јурбоју, шчоб заслонити її від цікавих очей. Коли в тій хвили царицьа завважає, шчо на нью відки там дивитсьа натураліст, пројде мимо кліточки, не поклавши яйця, глибоко ображена в својій жіночій встидливости; колиж круг неї тихо і темно, спускає в кліточку задню часть свого тіла і на дні покажесьа сејчас біле подовгасте яйечко.“ Царицьа несе так пјать яйечок і відтак спочиває кілька хвиль; жеї окружає шчира прислуга, облизує її всьо тіло, очищує крильця, а в кінци підносит її на кінчику вусика капльу најліпшого меду.

За три дни з яйечок вилазят маленькі білі червачки с твердоју подовгастоју головкоју, но без ніг; ті новонароджені істоти зовсім негодні старатисьа о себе і робучі пчолы берут їх цівком на себе, бо ані царицьа ані трутні не звертајут на них најменчој уваги. Мамки с поміж робучих приладжујут с цвітowego порошку і меду кашку, і тоју кашкоју кормјат червачків, заховујучи однако велику ріжницю між кормом, котрим гостьат будучих цариць і благородних трутнів. Червачки робучих пчлліл кормјатсьа через

п'ять день, а червачки трутнів троха довше. По тім часі мамки заліцують кліточки воском, і червачок починає перемінюватись в почварку, т. ј. основується тканиною (коконом) с тонких ниток подібних до шовку. В коконі розвивається повна комаха, і скоро то сталося, пчола вилазит іс свежі халабудки, прогризає кокон, проломує воскову накривку і виходит на божиї світ јако пролетар або цариця.

Розвиток трутня від хвилі знесеня јајця до виходу с кокона тріває 24 день; розвиток робучої пчоли — 20 день, а цариця може вже за 16 день приняти на себе державні клопоти, і вважати себе цівком повнолітною і повноправною. Діло в тім, шчо пчольача цариця не потребує так високого фізичного а заразом і духового розвитку јак робуча пчола. Вся діяльність цариці ограничується на родових функціях і вона не потребує ні сили мушкулів, ні спосібности мислення; јї не пријдєсь ні будувати крижки, ні літати на далекі виправи, ні збирати с цвєтів мід і пахучий порошок; јєї діло — кохатись с трунями, не потребуючи навіть відбивати јїх у противниць, та складати јајця, не старајучись навіть о дальшу долю своїх будучих потомків. Јєї народ сам гаразд знає своје діло, і вся державна машина јде јак сьа належит, не потребуючи, шчоб вона мішалась до неї, і навіть не допускајучи јї до того. Шчоби занпмати гонорове місце, не звязане з ніякими обовязками, шчоби вживати утіх житья, не знајучи, јакојі ціни стојат ті утіхи, не тра великого розуму, — томуто ј не дивно, шчо розвиток пчольачої матки або цариці відбувається швидше, ніж розвиток робучої пчоли. Особа цариці не маје ніякого вліянья на діла улија; пчоли шануют царицьу јак уособленє тої ідеї, котра удержує јїх в горожаньскім товаристві і не дає јїм розлазитись;

але пчолам бајдуже, чи їх цариця буде недвижимим і несвїдушчим јаєчком, чи најјаснішим червачком, або сијачоју почвароју. Коли б нагла смерть перервала державні клопоти дорослої цариці, то народ в улију не попав би в сумішку; прольетарії, шчо становјат властиву силу пчольачого товариства, знајут, шчо в јаєчках або в коконах је дорастајучі цариці, — і спокійні о будучність улија робјат своју звичајну роботу, немов і не сталось нічо особливе.

Але спитајете, чому трутні, котрих діјальність так ограничена, јак і діјальність цариці, котрих духові спосібности крајне нікчемні, — чому ті трутні так довго розвивајутся? Фохт објасњује се фізичноју завјалостю, лежачоју в природі трутнів; вічно лїнівї, пустї, не годні ні робити ні старатись о шчо небудь, розвивајутся вони повільніјше і лїнівїјше, јак другї пчоли; навіть зародок трутнів заражениј тоју панськоју непрочорностю і оспалостю, котра ціхује кождїј поступок упрівїльєованої верстви пчольачої держави.

IV.

У пчіл нема сталого віјска; кождїј прольетар маје при собі оружје і вмїје з ним обходитись; кождїј војак тої національної гвардії переньатиј патріјотичним чутъем, котре пројавляєсья в смертельній ненависти до чмелїв, ос, і навіть пчіл других улиїв; біда неосторожному або зухвалому чужинцевї, котриј задумаје влетїти до улија; на нього кинутся сотні робучих пчіл с шчипцями та жалами; јого набеспечно забјут, а тіло јего на страх другим викинут за границю улија. В однім улију буваје до 20.000 робучих пчіл, а прецінь пчоли не помильатся і не допуетьат

в свії улиї нікого с чужого улија. Чи влітаючі пчоли мајут які умовлені знаки, по котрих їх пізнајут сторожі при очках улија, — не знати, по се певна річ, шчо мешканці двох сусідних улиїв не можут відвідувати одні других і шчо кождий улиї мов Хіни уперто закриваје свої домашні справи перед посторонним оком. Але је спосіб знищити сусідську ненависть між пчолами різних улиїв; треба їх тільки повкидати всіх у воду; пчоли оголомшіјут і стратъат памјать; пісьля сього їх повинимати і покласти на сонце. Мало помалу вони обсихајут і приходъат до себе; втопленники починајут рухатись, простъагајут ніжки и крильця, і старајутся помагати своїм товаришам, шчо шче не проснулись з довгого завмертъя. По тім загальнім нешчастью національне ворогованье забуте і пчїл з двох улиїв мож посадити в оден, а вони спільними силами возьмутся до будованья крижок і годівлі молодого поколінья. О кілька знајем, вода вилічује тільки пчїл з національного роздору; чи моглаб вона так чудесно skutкувати також і на горожан двох неприязних держав, того не мож допевно сказати за дльа недостачі проб, на котрих би мож опертись. Але, сказати по правді, і на пчїл вода skutкује так гарно лиш тоді, коли з одного улија вбити царицьу; но коли кинемо обі цариці в воду, то вони, скоро лиш пријдут до себе, так сејчас і почнут на ново ворогувати с собою; до кождої пристане товпа робучих, і сильніјша партія вижене слабшу з улија і по тіј битві давне ворогованье знов зачнесья з новоју силоју і триватиме аж до нової купелі. Німці в дејаких відносинах похожі на пчїл; в Німеччині у себе дома вони найбільш піддержујут дрібні, місцеві справи віддільних держав. Крајане Баваріји, Віртембергу, Бадену, ГанOVERу, якого небудь Ліпне · Шаумбургa або Гогенцольберн · Зигмарингена

гледьат оден на одного як на чужинців, і розправляють кождий про себе о віддільній вітчизні і о своїм окремім патріотизмі; но тіж горожане різних німецьких улиїв їдут за море, поселяютьсья в Американських Штатах, і ту починають добачати, шчо у них одна бе-сіда, однакі привички і погляди, ба навіть, шчо між ними је богато дечого спільного, шчо всі вони Німці і можуть лубитисья, не звертаючи уваги на різні граничні спори та династичні противенства своїх најясніших монаршенъат по тамтім боці океану. Переїзд через Атлантиккї океан, як видно, то само дльа них, шчо доброчинна купіль дльа пчїл.

Головна і маїже виключна цїль діяльности робу-чих пчїл, се вихованье молодого поколінья. Шчо вони поважають особу цариці, шчо терпїят пажирливість трутнїв, се мож тим вияснити, шчо в царици бачут єдину своју надїю, будучу матір вєсього потомства, а на трутнїв глядять як на конечних помічникїв, а чер-ез те, як на конечне зло, без котрого не може дер-жатисья їх державнїй лад. Мамки, вибрані є поміж пчїл, дізнають загального поважанья; вони не потребу-ють вилїтати з улиїа і добувати собі їду; їх кормит держава; другї пчоли поважають їх, ходьат коло них, не зважаючи на їх фізичну немїч і слабїсть. Коли погльанемо на лудеї і подумаємо о значїнью учителя в державї, в сусїпльности і родинї, то нам приїдєсья признати, шчо пчоли лїпше від нас понимають важнїсть вихованья. Но і нам не сьлїд за богато уноситисья над чеснотами пчїл; подумайте собі, шчо ви жиєте на бі-лім сьвіті лиш на те, шчооби виховувати вашого сина; ваш син жиє лиш на те, шчооби виховувати вашого внука, і т. д.; кожде осїбне поколїнье є початку гото-виться до житья, а потїм готовит до нього других; а коли ж жити? І по шчо ж готовити других до того,

с чого їм не буде ніякого хісна? Пчоли дуже добре роб'ят, шчо звертајут велику увагу на добро молодого поколіньа, але оскопльати себе дльа свого потомства, і то лиш на те, шщоб і те потомство відтак і собіж оскопльало себе дльа будучого поколіньа, се — не знају як вам, але міні видајесь дуже огидним, і в тім згляді ми льуде такој не такі дурні як пчоли. А зі всього најсьмішніјше в житьу пчїл ось шчо: вони, бачитсьа, гадајут, шчо јїх саможертвованье велике і піднесе, шчо вони жертвујут самих себе дльа шчастья і роскоші других, а на ділі воно виходит так, шчо з јїх праці, больу і клопотів користајут тільки трутні, матка, т. ј. сама непотрібна, пуста і несумлінна часть јїх суспільности. Здајесь, шчо ідеалізм і пуста доктринеріја, сьліпа на факти правдивого житья, — се сильно росширені болісти, а чоловік, вважајучиј ті болісти найбільшим признаком својејї породи, може і повинен признати јїх істнованье навіть у дрібних комах. Здајесь, шчо ј пчола, як Пльатон і Гегель, творит собі сьвітовіј систем, в котрім сама вона — осередок усеґо сьвіта; між тим, тратьачи час на таку поважну забавку і лігајучи в безграничних сферах „абстрактнојї мисли“ подібно до наших великих філѡзофів, вона не бачит або не хоче бачити того, шчо у нејї крадут мід добутиј јејї власним трудом і систематично окалічујут јејї родові органи. А коли припадково побачит усьу тоту погань, тоді напруґо рванесьа з нејї; але ідеалізм, або, шчо на одно виґде, непорадність не дасть јїј довести діла до кінцьа і по кількох мало значучих „бунтаціјах“ пчольачіј сьвіт знов втьагајесьа в давне јармо і дебеліје в давнім вузкоґлядстві.

V.

Цариця пчольачого царства дуже добродушна і лагідна, доки жиє одна в улиу т. j. доки у неї нема або доки не надієсья противницї. Jeї жіноча м'яxкїсть пројавляєсья в пријазнім барашковану с трутн'ями і в супокїjnї повазї, з јакоју пријмає і від остатного прольетарїја зајавлен'я вірнопідданства вираженї в капельках меду. Добродушнїсть царицї навїть тоді не змінюєсь, коли вона стикаєсья з најгіршим визискувачем пчольачого сьвіта, с чоловіком. Царицу сьміло мож брати в руку, гладити і пестити, не бојачисья jeї жала. Опирајучись на тім давні висьлідники думали навїть, шчо у царицї зовсім нема жала, і шчо вона, јако панујуча особа, лишає својім підданим тој обовязок — відбивати ворогів і карати нарушителів державного супокоју. І справді по најбїльшїй части воно так је, але в житу царицї бувајут і такі хвилї, в котрих намјетнїсть перемагає вимоги етїкети, заглушує гoлoс морального чут'я, і з лагіднојї, поважно-супокїjnојї та нїжнојї істоти робит јакусь льедї Макбет, Медеју, одним словом, шчось такого, шчо стрїчаєсья хїба в до дна попсутї лудьскїј природї. Бїда, коли цариця пїчне бојатисья о своје царство, бїда, коли видит або передчуває противницю. Двом цариц'ям, јак двом сонц'ям, не всидїтисья на однім небї; вони ненавид'ят одна другу, бо вони і властолюбнї монархинї і зальотнї жїнкї; кожда на својім становищи лубит двї најважнїшї рїчи: вірнопідданство прольетарїїв і лицарську лубов лордів — трутнїв. І прольетарїї і трутнї повиннї належати нероздїльно до неї; однї становјат матерїяльну опору jeї панован'я, другї творјат jeї гарем, в котрїм вона ушчасливљує раз сего, раз того. Таким робом всьо јде су-

покірно, на обопільну радість підданих і монархині, прольетаріјів і лордів... Аж ту нараз доходить до царициного двора вість, котра більше або менче пуджає і бентежит усіх; правда, в ній нема нічо нежданого, а прецінь вона зворушує до глибини всі серця. Що сталось? Проста річ: одна почварка перемінилась в пчолу-царицьку і прогризає воскову затичку своєї комірки; робуча пчола, що сторожит її комірку, доносить куди слід о тім випадку, і тотя відомість розходиться швидко мов блискавка по најдальших кутах пчольачого царства. Починаються розговори та наради. Молоді, недосвіджені пчоли проявляють лиш цікавість і тривожну радість; старі прольетарії, що виділи в своїм віку і горе і радість, державні перевороти і страшні забійства, ждуть, що с того виде, і радяться між собою, не знаючи, що ту почати. Між старою а молодю царицею конечно приде до біжки; котраж переможе? і с котрою їм тримати? Чи с тою монархинєю, котріј вони служили так щиро і вірно, і від котрој діставали в надгороду тільки прихильних поглядів, — чи с тим молодим сотворінєм, що вросло на їх руках, викормилось їх старанєм, виплекане їх любовју?

Поки добродушні робітницї роздумують і вагуються, стара царицька рішається швидко на діло. В супроводі своєї прислуги і трутнів вона спішно підходить ід клітці, круг котројі вже стовпились робучі ждучи нетерпливо але покійно розв'язки сеї грізној події. Не любов до приходьачојі на світ доньки приводит стару царицьку до її колиски; вона підходить тому, бо видит в своїј доньці небезпечну противницю; в ній відзивається заздрість женщини і властолюбнојі монархині; вона роздразнена, — се видко по приспіненім ході, по різких рухах, і по неувазі, з якою

вона проходить мимо громади, шчо зібралася довкола важної комірки. Робучі пчоли чујут, шчо буде јакесь лихо; молоді прольетаріјі, ровесники молодожі цариці, мимохіть товпјатся до јејі дому, і немов старајутся загородити јејі матери доступ до молоденькојі істоти. Стара хоче пројти поміж них, но јејі не пускајут; коли јіј удасться перемочи јіх опір, тоді вона підходить до самојі клітки, запускає в нју своје жало і вбиває своју дитину, шчо не встигла шче і гльанути на біліј сьвіт і зазнати радощів життя.

Но најчастіше переважајут добродушні робучі; јім удаєсь стримати розльучену царицьу, і розгнівана пані в безсильній розпущі не знаје шчо ј робити; вона не слухає уцитькуванья, гадаје, шчо панованье јејі на віки прошало, і починає без ціли бігати по улију. Діло кінчитьсся тим, шчо царицьа-мати враз зі своїми вірними товаришками і лубими трутнями покидає улиј і летит шукати шчастья в сині простори, в јаке небудь природне дупло або в штучній улиј. Між тим молода царицьа виходит зі својејі клітки у всіј чарујучіј сьвіжости раннојі молодости, і не знаје навіть, з јакого небеспеченьства вивело јіјі самопожертвованье і вірність добродушних робучих. Јејі окружајут пчоли, шчо лишились при ній і перше вражінье с пчольачого життя, јаке вона получає, се — упоєнье тріумфом і властју, јаку вона осягнула не кинувши навіть одним пальцем. Вона огльадаєсья круг себе, бачит своју висшість над окружајучими јіјі льордами і прольетаріјами, і бојазко питає себе, чи лиш вона буде користуватись тим блеском власти і пошани, јакоју јіјі окружено від першојі хвилі јејі сьвідомого життя. — В молодіј царици на диво швидко родьатся і розвивајутся ті самі інстинкти, јакі поперли царицьу-матір — пірватись на житьє доньки, а потім довели јіјі до втечі з улија

ураз із жеї прихильниками; молода цариця оглядає всі свої волости, підходить до всіх кліточок, в котрих розвивується жеї молодші сестри, проколює їх своїм їдким жалом, і тим вбиває всіх пізніших цариць, щоб не діждатися противниці і не ділити ні с ким панованья. Іноді лучиться, шчо дві молоді цариці разом вилізут зі своїх кліточок; тоді старі цариці і не в думці вбивати їх; вона чим скоріш збирає круг себе купку старих вірників і лубих льордів-трутнів і з ними влітає на нову селидбу. А молоді цариці, розумієсь, не можуть разом жити; својацтво в кут, коли їде о панованье; одна з них мусит згинуті, бо ні одна не схоче добровільно вступитись і заложити нову осаду; ні робучі, ні трутні не мішаються до боротьби двох цариць; спір о панованье обходит тільки дві особи і рішаєсь між ними поєдинком, в котрім нікотре не просит і не дає пощаді. Противниці підходять одна до одні, хапаються шчинцями, намагаються скалічити одна одну в шию, голову і ноги; обі трипочут крилами, щоб заглушити противницю; обі дупцаються головами, силітаються ніжками і шукают пригожої хвилі, щоб проколоти ворога їдовитим жалом. Вони цілять в отверті місця між роговистими перстенями, шчо хоронять груди і черево; шија, перевязка між грудьми а задною частю тіла тож лехко можуть бути проколені, і на всі ті части справляють борючі матки свої удари. Нарешті поєдинок кінчиться трагічно; смертоносне ружье трафляє; гаразд ранена цариця паде; конанье не довге, — а щаслива побідителька в пориві гордої радості глумиться над трупом убитої сестри. Тепер вона одна — панею улија; робучі окружают її, признают жеї панованье, але їх прихильність зразу досить слаба. Аджеж молода цариця допустилася вже цілого ряду переступств,

а не зробила шче доси ніякого доброго діла. Робучі бачили, з якою жорстокою твердістю вона знищила шче в колісці своїх сподіваних противниць, тих самих невинних дітей, котрих вони, робучі, плекали і кормили; вони бачили як невиможливо була цариця в поєдинку зі своєю ровесницею — сестрою; все се відбулось в їх очах, но доси шче ніхто з них не може вгадати, яку користь молода цариця може принести їх улиюви. Її лагідність, правосудье, а найголовніше, її плодовитість до тої хвилі цівком шче не знані робучим. Тому то якийсь важкий сумнів сковує порива їх щирости; вони кланяються цариці якимось холодним і здержаним уклоном, в котрім мож почути невисказане питање: шчо с того буде? — Но льордам - трутням не до сумнівів; вони бачут тільки особу цариці, а скоро спори о наслідье трону скінчені, вони оден навперед другого спішат виразити своје глибоке привязанье. Вони оглушуют її підхлібним гомоном, лижут її спину, голову і ноги, очишчуют її своїми щіточками крильця і шчупальці, розмовляют з нею живою мімічною бесідою, словом, вони скорі і енергічні, зовсім не то, шчо звичајно. Цариці спершу видається дуже дивним увесь тој придворній балет. Мов тотя непорочна Јелисавета англійська, молода цариця холодно а навіть с певним обуреньем відпихаје ті горьачі, а часто навіть надто сьмілі льубощі двораків трутнів. Іноді її приходит на думку взятися до јідовитого жала, шчо б розігнати ту блискучу товпу лизунів і льубовників. Но звісно, житье поволеньки рсхитаје кожного: будьатся намјетности одна за другою; за властольубством, шчо пројавилось у молодожі цариці рядом кровавих проступків, пробуджуєсь чулість; з дівчини стаје невіста; недосьвіджена, ніжна і встидлива істота починаје вгадувати ту повноту

нервової роскоши, яку дає життє; трутні отрутують її невідступними прозьбами, благають її то несміло і з далека, то намітно і горьачо...

Серце не камінь; цариця даєсь намовити, значує придворній празник, і оточена веселою гамірною журбою трупів, відітає з ули, щоб порадуватись на свіжій воздусі, серед пахучих цвітів, на сусідніх полянах, лугах і долинах. Єлисавета находит свого Лейстера. Що дієсь на придворних бальх і пікніках пчольачого царства — того вам не скаже ні оден натураліст. Ніхто не в силі допантрувати кількадесят пчол, що вилетіли з ули дльа забави і потіхи. Звичайному смертникови недоступні сердечні таїни цариці; цвіти, серед котрих бенькетували трутні з молодою царицею, мовчат так само, як і старі, відвічні дерева версальского *parc-aux-cerfs*. Мож догадуватись, що цариця на тих бенькетах доволі годит собі, бо в ули вона вертає втомлена, зімжата і запорошена. Чи лиш оден трутень достає її ласки, чи багато шчасливців розділюють між собою сьу превелику честь, се тож лишаєсь незвісним, як дльа чоловіка, так і дльа маси горожан пчольачого царства. Впрочім горожанам про те і баїдуже; на трупів, як і вперед, звертають вони дуже мало уваги; цариці отказують всьакі ніжности і пошану. В самій особі цариці, в її характері вони, розумієсь, не могли замітити нічого надто потішаючого. Жорстокість, яку вона отказала вбиваючи своїх будучих противниць, тепер переїшла в безграничний порив чулости. Чи чулість вважаєсь великою чеснотою в моральнім кодексі пчол — не знають; допевно звісне лиш то, що сьа чеснота між ними вельми рідка, бо на 20.000 самців, що творять головну масу населення в ули, є тільки одна отдарена сею чеснотою, і вона іменно

је осередком, коло котрого вертиться всьа діяльність улија. Очевидно пчолы обожајут творчу силу природи: в тім згляді вони сходьатся с колишніми народами передної Азії; у них цариця улија то само, шчо у Вавилоньан і Ассиріян була богиня Астарты — образ жіночої плodyчої сили. Впрочім релігія пчыл велит їм кланьатись не фантастичному образowi, в котриј прибрана якась абстрактна ідеја, а правдивіј, живіј особі; та їх релігія тісно звязана з ідејею держави і становит головну підпору того суспільного ладу, котриј вони в своїј нерозвитости вважајут коначним дльа щасливого життя. Їх цариця — то щось ніби Далај-Льама*); жејі вважајут предметом конечно потрібним; особа жејі сьвјата і нетикальна; кождиј жејі підданиј, будь він і најбіднішиј прольетар, вважаје сьвјатим обовязком і найбільшою приємністю принести жеј жертву, т. ј. вертајучи в улиј с польовој роботи, почесувати жејі каплею најчистішого, најсолодшого меду. Се не робитьа з вирахуваньа ані з лизуньства, а с простодушного релігіјного чутья. Прольетар глядит на своју царицу, як на висшу істоту, і зовсім справедливо! Цариця шчо день в його очох робит такі чуда, перед котрими хотья-нехотья замовкне і најупертішиј сумнів; вона шчо день несе яйця, т. ј. без труда повнит таку роботу, до якојі не годен ніхто с поміж усіх тисьяч обивателів улија. Кождого дня вона плодит зо 200 істот мајже таких як сама, і се триваје не тиждень, не два, а цілих два місяці. Цариця творит, а прольетаріјі лише

---

*) Далај-Льама — головніј жрець тибетанських буддистів і намістник Будди на землі, щось подібне до папи римського у католиків. (Прим. перев.)

праць у ю т; якжеж ту прольетаріям не впасти на лице і не признати всьу жеї велич і всьу своју неміч. Ніякіј скептицизм не устоїт протів таких очевидних і так часто повторюјучихся доказів; скептиків в пчольачім царстві нема, бо ј свравді, по шчо терпіти в гаразд уладженім товаристві таких неспокоїних і неблагонаміренних льудеј. Коли царица вертаје в улиј по першім бенкеті, прольетарії починајут в ньу вірити; вони чујут наперед, шчо тота прогулька стане почином до великих подіј; вони знајут, шчо царица швидко почне дбати о приріст льудности і за то, видьачи в ніј будущчу матір молодого поколінья, починајут дбати о жеї здоровје і супокіј, починајут зајавляти јїї сердечніше поважанье і шциру, хоть і дуже вірнощдданьчу прихильність. Робучі товпјатся круг неї, с тріумфом обносят по улију, дижут і чистьят шчіточками, годујут з власних вусиків і оголошујут всім веселу вістку: „милостива наша монархинья зволіли одружитись з одним благородним льордом.“ Говорьачи „одружитись“ не додајут слова „по закону,“ бо у пчіл кожде доконане подружье вважається природним, а через те ј законним. Імја шчасливого вибранца, або шчасливих вибранців теж не згадується; до них усім бајдуже; пчоли служат справі, а не особам; дльа них важна сама подіја, а не ближчі обставини.

Звичайніј хід діла в улију, рівніј, супокіјніј і правильніј, мов хід добре накрученого годинника, іноді нарушується неприємними злучајами. Царица, мимо свого виїмкового положінья, мимо чудової сили, јакоју јї обдарила всещчедра природа, підлягаје таким самим законам, як і всі прості смертніки. Вона може так як і кождиј најнужденнішиј жеї підданиј заболіти, вмерти, лишити в беспомічнім сирітстві свіј улиј в таку хви-

лю, коли йому найбільше треба її загально-пожиточних трудів. Її може збавити віку долонею або прутиком першої ліпшої свавільної хлопець, котрому то і в голову не приде, що його удар стьагає на цілий народ, або бодаж на ціле місто всі страшні наслідки і тривоги безцарства. Коли небіжка цариця встигла вже знести такі яйечка, с котрих вијдут с часом нові цариці, то ніяких тривог не буває, все jde давним порядком, всьуди кіпит давна діяльність, і властивою царицею вважаєсья најстарше яйечко, најстарший червачок, або најстарша почварка; сья номінальна цариця звичајно стає правдивою царицею, бо встигає викльуватись раньше своїх молодших сестер, і перерізати всіх їх, через що забирає весь улиј в свої руки. Не мож навіть сказати, шчоб пчолам було тоді дуже лихо, коли у них царицею яйечко або почварка; ні яйечко ні почварка не просьят їсти і через те розходи сушільні очевидно меньші; робучі вертајучи с поля їдьат самі ті најліпші каплі меду, які звичајно в превеликій набожности складали в жертву својї монархини, — ну, і, значитсья, робучим благодать! Але їх набожність сильніша, ніж вирахованье і голос здорового розуму; вони ждуть нетерпливо, коли јавитсья нова цариця і витајут її радісним гамором.

Колиж небіжка цариця встигла нанести лиш таких яйець, с котрих вилізут самі робучі червачки, — то весь улиј заворушуетсь. Треба будь що будь спасти монархічні і релігійні основи; окрім приньятих здавна засад, осььвјачених тисьчолітним істнованьем, пчолы не знајут житья і не видьат ратунку. Цариці нема, — заступити її нікому, — шчо ж робити? Лишаєсья тільки одно, — стрібувати, чи не мож би старанним заходом, добірною поживою і невсипними стараньями ублагороднити плєбејську натуру простих

яєчок, — чи не мож би розвити в будущчих червачках ту чудову силу, котра творит подібні собі істоти, і котру обожали в давній своїй цариці простодушні обивателі улија? Сејчас в улију беруться сквапно до роботи. Довкола тої комірки, де лежить шчасливе яйечко, шчо має статись царицеју, вальат стіни і прочишчујут місце, ладыат обширну хату, і червачок, шчо вилізе з яйечка, починаје вживати тої вигоди і того достатку, обширного простору і чистоти, які конечно потрібні дльа належного розвитку родових нарьадів. Шщоб цівком забеспечитись в разі смерти такого вибраного червачка, робучі робјат то само с кількома яйечками, так шчо рівночасно підрастаје кілька цариць, котрі опісьля з оружьем в руках будут боротись між собою о панованье над улијем.

Домашна віна цариць не шкідна дльа улија, бо кінчїтьсѧ појединком, до котрого робучі і трутні зовсім не мішајутьсѧ. Скоро јно с почварки викльујесь царицьа, котріј з разу було суджено бути простоју робітницеју, сејчас вона починаје пројавльати ті самі наклїнності, шчо јејі попередниці; вона так само боресьа на житье і смерть с противницеју, јак лиш така покажесьа, і однаково мордује в зароді всьо, шчо може статись шкодливим дльа јејі неограниченого панованья. Відтак так само приймаје лубошчі трутнів, справльаје баль, іде замуж, і житье в улију котїтьсѧ давним порядком.

Шчоли јакось мимоволі понимајут всьу важність матерїјальних вимінок; шщоб розвити в молодїј істоті звїсні наклїнності, шщоб вшчепити в нью такі прикмети, јакїх јїј тре буде в житью, — вони зачинајут годувати јејі відповідноју поживоју, дајут јїј обширне, вигідне помешканье, старајутьсѧ о чистоту, — і цїль осягнена: зі скромного, працьовитого, безнамјетного а

добродушного прольетара робитсьа горда, властольубна, жорстока дльа всіх противниць царицьа, зовсім негодна до роботи, но за то безмірно плодови́та і дуже ласа на чулі роскоші. При своїм тверезім сьвітогляді пчолы могли би поробити великі відкритья на поли природничих наук, но шчо ж, коли журба о шчоденній хліб займає всі живі сили мисльаких пчіл; у них нема ні учених, ні академії, ні універзітетів, нема навіть завязків літератури і поезії. Вони не робят навіть простих виводів с тих фактів, які раз у раз стојат перед їх очима, не вмійут роздумати от хоть би таку думку: „Адже робучий червачок може стати царицеју, скоро лиш вигодувати го порьядно і сито, — значит — царицьа то само шчо ј робуча пчола, тільки шчо гарнійше годована і повнійше розвита; чомуж не годувати всіх однако, шчоб всі могли однако вживати життя і плодити дітеј?“ До сього простого закльученья пчола ніяк не може діјти, — здаєсьа тому, шчо спішна робота не даје јїј часу пофільзофовувати. „Працьа, то узда“, — сказав Гізó в 30-тих роках нашого столітьа і, здаєсьа, јего слово звернене до французьких робітників, мож приложити не лиш до льудеј, а ј до комах. Задавлені працеју, шчо не даје јїм ні віддихнути ні відпочити від самого уродженья, прольетарії пчольачого царства не видумујут соціјальних теоріј, не задумујутьсьа над значіньем життя, і лад улија зістаје незмінний і нерухомиј. Руху мисли нема; трівалого поступу не видно; ні оден обичај, ні одна встанова не переживаєсь і не замінуєсь новоју. Но супокіј в улију лиш доти триваје, доки довкола пишајутьсьа цьвітучі луги, де тисьачі пчіл можут находити собі шчодньа богату добыч. Як тільки настане осінна слота, јак польові цьвіти зівјанут і опадут, тоді мешканці улија почувујут непокіј; інтереси трутнів приходьат в суперечку

з інтересами прольетаріјів, і тота суперечка доводит до страшної, кривавої розв'язки, котра јасно вказује непригідність тої конституції, јакоју правлятьсѧ пчоли.

VI.

Не завадит примітити, шчо запаси меду, јакі тілько је в улију, належат до робучих пціл, котрі пильно пантрујут свої власности і не дајут нікому, будь він хто будь, загарбати свіј господарський здобуток. На се ніхто ј не важитсѧ, поки шче околичні луги покриті цвѧтами; трутні сьнідајут і обідајут по за улијом. Но коли настане осінь, то таке житье неможливе; навіть робучі пчоли вертајут частенько в улиј с порожним черевом і не приносят на ніжках ні меду, ні цвѧтового порошку; благородні трутні, тьажкі до надто великого руху, не лубјат літати далеко від рідного улија і не находѧт уже поживи; покрутившисѧ по над зжовклоју травоју, вертајут до мів голодні ј маркітні. Тоді в улију починаєсѧ гармідер, котріј дльа лішшої јасности мож назвати нарадами і розмовами між прихильниками різних станів, сторонництв і переконань в улију.

Трутні збирајутсѧ в купки і воркітливим гомоном росповідајут оден одному непотішні вісти о неплодности окружајучих лугів і шче більш непотішні думки о тім, шчо јак так піде далі, јім пријдєсь вимерти з голоду.

— Ми — упрівіліјованіј стан, — кличе оден трутєнь, гордо розводѧчи крила. Наша милостива монархинѧ не відкаже нам свої ласки. Робітниці повинні старатисѧ о јїду дльа нас. Се першіј јїх обов'язок; в літних дньѧх вони назбирали богато меду,

с котрого частина і нам сьа належит. У нас вроджене право — користуватись громадським добром. А тепер, адіт, нерозвита товпа позволяє собі сумніватись о наших правах. Робучі пчоли думають, шчо мід належит тільки до них, бо вони-ді одні збирали його і складали в комірки. Алеж се значит — вивертати до гори ногами најперші основи льогіки і права. Увесь мід належит до цілої суспільности, а наша пчольача держава має право распоряджати ним по својій думці, шщоб заспокоїти свої конечні потреби. А чи піддержанье нашого житья і нашого добробутку не може і не повинно називатись конечною потребою держави? Чиж може істнувати улиж без трутнів, без упрівільєжаного стану? Мід належитсьа нам, — нам передовсім! Обеспечивши своје істнованье, ми радо віддамо часть того шчо нам лишитсьа — голодним бідолахом-робучим, але мусимо насамперід заспокоїти свіј голод і уевнити собі живність на пізнїшнїй час. Ходїмо до цариці; виповїдймо її наші бажанья і наші справедливі права, шщоб вона їх ласкаво розсудила!“

Бесїда сьмілого трутнья подобаєсь слухачам; вона як раз на часї, бо подає добру відповїдь на страшне питанье, поставлене обставинами, на питанье: їєти або не їєти? томуто всі одноголосно жеї похваляють.

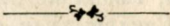
Благороднїй стан трутнів виправляє своїх відпоручників до цариці, і вона не лиш не зїдає їх, як дикарі на островах Сандвіч зїли європеїскїх послів, а противно, обходитсьа з ними дуже ласкаво і вислухує з великою увагою їх всепїдданїшу прозьбу. Відтак вона відповїдає їм так, шчо панам трутньям нічого ї бажати бїльше.

„Ја — каже царица, обводьачи всіх присутних прихильним оком, — все була переконана о тїм, шчо дльа

сили і добробутку держави конечно тре дідичного стану магнатів; знищити тої стан, так зараз розлетьатся на порох всі державні основи суспільности. Ви міні вірно служили, ви були привязані до моєї особи, і ваші заслуги вповні заслугують на надгороду. Ви без усякого сумніву, більш ніж хто другий, маєте право користуватись назбираними достатками. Я — ваша монархиня — даю вам чесне слово: ваші інтереси ні троха не утерпјат від надходьчого лихолітьа. Не зважајте на роїт робучих пчіл. Їх обовјазок — працювати, і доки вони сповнюјут його як сьлід, доти ја буду ласкава дльа них. Но ви, мої магнати, не повинні журитись јідоју; ваше призначіньє далеко вище і благородніше, — не забувајте того, а чорну роботу на щоденній хліб здајте на нижчі істоти упо-сьліджені вже від самої природи. В кінци зајавляју вам, панове магнати, моје сердечне вдоволенье за то, шчо ви є таким повним довірјем віднеслиє до вашої цариці.“

Трутні тріјумфують і прославляјут мудрість, ласку і політичний такт своєї монархині.

Між тим прольетаріјі стрівожені увјаданьем цвѣтів, також починајут збиратися в купки і нараджуватися. . . . .

611-150

B-2644

B 2.644